

ЦЯЖКІЯ КРОКІ НАПЕРАД

Аграрны сектар з'яўляецца хранічна найбольш слабым месцам нашай эканомікі. Так, прынамсі, шмат хто гаворыць, спасылаючыся на высокія працоўныя і інвестыцыйныя затраты, нізкую прадукцыйнасць працы, у выніку чаго выпуск аграрнай прадукцыі пастаянна не задавальняе патрэбы насельніцтва ў асноўных прадуктах харчавання.

Пра глыбокі крызіс краіны ў цэлым і сяла ў прыватнасці сказана ўжо нямала. Прызнаем: крызіс ёсць і ўзнік ён не сёння. Аграрная навука, у тым ліку і ў нашай рэспубліцы, неаднаразова перасцерагала ад наступстваў валютарысцкіх і адміністрацыйна-камандных метадаў вядзення аграрнай галіны, давала дакладныя рэкамендацыі і накірункі развіцця сельскай гаспадаркі. Шмат якія краіны свету, выкарыстаўшы рэкамен-

дацыі навукоўцаў, дасягнулі яшчэ большых поспехаў. Мы ж, адмовіўшыся ад лепшага з прапанаванага айчынным розумам, ігнаруючы аб'ектыўныя эканамічныя законы, карыстаючыся прымусовымі і сілавымі метадамі кіраўніцтва, практычна перакрэслілі лёс цэлага сацыяльнага класа — сялянства, ператварыўшы яго ў негаспадароў зямлі, сродкаў вытворчасці і вынікаў сваёй працы.

І тым не менш, знаходзячыся ў найцяжэйшых умовах працоўнай павіннасці і несвабоды, калгасы і саўгасы пачынаючы з 60-х і заканчваючы 80-мі гадамі давалі ў рэспубліцы ўжо больш за 72% усяго аб'ёму сельскагаспадарчай прадукцыі. Але так званая перабудова не дала нічога пазітыўнага ў вырашэнні аграрных праблем. Наадварот, становішча пагоршылася, хоць галіну і аб'явілі прыярытэтнай. Калі гаварыць глабальна, то менавіта яна і павінна такой быць, паколькі аграрны сектар валодае самай высокай эфектыўнасцю інвестыцый. Абарачальнасць сродкаў тут у два-тры разы вышэйшая, чым у прамысловасці. На сто рублёў затрат, укладзеных у зямлю, атрымліваюць у два разы больш нацыянальнага прыбытку, чым у іншых галінах. Значыць, укладанні трэба было б разглядаць не як нейкую дабрачыннасць у адносінах да «калгасніка», а як рэальны шлях уздыму нацыянальнай эканомікі ў цэлым, а не толькі сяла.

Аднак прыярытэтнасць засталася толькі на паперы. Інвестыцыі на сяло скарачаюцца. Пагоршваецца іх структура. Зніжаецца выпуск прадукцыі, якая абслугоўвае сельскагаспадарчыя галіны. Прыкметна зменшылася паступленне тэхнікі. Аб'ёмы мікраўгнаенняў і сродкаў аховы ўрэзаны напалову, капітальныя ўкладанні — на трэць. Толькі за 1992 г. непарытэт склаў 90 млрд руб., а ў 1993 г. ён ужо вызначаецца амаль у 140 млрд руб. Як жа пры гэтым развязаць тугі вузел крызісных праблем, як яго вырашыць у будучыні?

Першае і галоўнае ў вырашэнні аграрнага пытання — гэта стаўленне да зямлі. Каму яна павінна належаць? Спрэчкі пра ўласнасць на яе толькі перашкаджаюць разумнаму выкарыстанню сельскагаспадарчых угоддзяў. У сённяшняй сітуацыі, як бы мы ні практыкаваліся ў словах, зямля павінна быць прызнана агульнанародным набыткам, за невялікім выключэннем. Зямля — не прадукт (яе ніхто з нас не стварыў), а значыць, і не тавар. Як сонца і паветра, яна нам дадзена на добрае карыстанне, і распараджацца ёю, як каму захочацца, неправамерна, асабліва рабіць яе прадметам гандлю і непрацоўных прыбыткаў.

Важнейшае пытанне развіцця нашай народнай гаспадаркі — гэта гарманічнае спалучэнне індустрыі і сельскай гаспадаркі, што з'яўляецца асновай збалансаванага і бяскрызіснага развіцця народнай гаспадаркі. Рацыянальныя іх суадносіны, асабліва для Рэспублікі Беларусь, рэспублікі сельскагаспадарчай, маюць выключнае значэнне. Сёння прыкметны перабор у бок прамысловасці. Сяло шмат у чым становіцца нібыта донарам для вырашэння мноства яе праблем, хоць і там вельмі нялёгка.

Вялікі разрыў у цэнах паміж прамысловай і сельскагаспадарчай прадукцыяй дазваляе перапампоўваць велізарныя сродкі з сяла ў іншыя галіны. Спраба перацягнуць канат у кагорце роўных сабе па званні і пасадах выклікае ў лепшым выпадку алергію ў кіраўніцтва. У нас розныя мускулы. Створаны неаднолькавыя стартавыя ўмовы для пераходу да рынку для прамысловасці і сяла, асабліва па цэнах і зарплате. У першым выпадку — свабода, у другім — жорсткае фіксаванне. Адсюль адкрываецца прамы шлях да банкруцтва сяла. Прымаемыя ўрадам меры палавінчатыя і ўвесь час спазняюцца. Заганны сам прынцып практычнага дзеяння: спачатку ўсё забяруць у сяла, а потым паціхеньку вяртаюць у выглядзе крэдытаў, датацый і да т. п. Усё гэта прыгнечвае ўсякую ініцыятыву і зацікаўленасць сельскага прадпрымальніка, які вырабляе прадукцыю. І сяло зноў трымаецца толькі на энтузіязме.

Такая пазіцыя цягне за сабой цяжкія вытворчыя і сацыяльныя наступствы, якія мы і перажываем. Як рэакцыя на бязмежнасць галечы

працягваецца міграцыя маладога сельскага насельніцтва ў горад, а значыць, вёска паціху знішчаецца. Магчыма, надыдзе час, калі гараджане паедуць у вёску. Але колькі ж яшчэ спатрэбіцца часу і выпрабаванняў, каб зрабіць з іх сапраўдных гаспадароў зямлі?!

Так або інакш на хуткі выхад з крызісу разлічваць няма падстаў. Распад былой структуры народна-гаспадарчага комплексу прымушае нас ісці на закупкі харчовых прадуктаў за мяжой: збожжа, цукру, масла. Міжнародныя крэдыты, як і бюджэтныя сродкі, замест таго каб накіроўваць на перааснашчэнне перапрацоўчай прамысловасці мы ў асноўным прадаем. Неабходны неадкладныя дзейсныя эфектыўныя меры, разумныя рэкамендацыі вырашэння харчовай праблемы. Гэта пытанне жыцця рэспублікі. Не гаворачы ўжо пра тое, што не шкодна было б зрабіць нашу сельскую гаспадарку экспертнай. Краіна, якая Богам створана для таго, каб забяспечыць сябе харчамі, не зрабіўшы гэтага, не ўзняўшы гэтую галіну на належны ўзровень, не можа цывілізавана развівацца і нармальна жыць.

Абавязковая ўмова стабілізацыі эканомікі — аздараўленне грашовага абарачэння, асабліва ў аграпрамысловым комплексе. Пакуль жа ўсе прынятыя рашэнні вядуць да даўейшай разбалансаванасці фінансаў і эканомікі. Мы не можам купіць ні рэсурсы, ні сыравіну. Каб зусім не застацца без харчавання, неабходна жорсткае дзяржаўнае рэгуляванне цэнавага парытэту, як правільна падкрэслівалі шмат якія навукоўцы — удзельнікі нашага сходу, неабходна новая стратэгія аграрнай палітыкі Рэспублікі Беларусь. Трэба змякчыць наступствы лібералізацыі цэнаў, цвёрда зафіксаваўшы суадносіны аптовых і закупачных цэнаў. Бясспрэчна, гэта палепшыць эканамічную сітуацыю на сяле і ў народнай гаспадарцы ў цэлым.

У рашэннях жа ўрада па стабілізацыі эканомікі і рынку гутарка пастаянна ідзе толькі пра адно — апошнюю стадыю вытворчага цыкла — гандаль і амаль не прымаецца да ўвагі сама вытворчасць. Пра які ж рынак можа ісці гутарка, калі няма тавару, калі паліцы па-ранейшаму пустыя? Калі селянін не можа купіць на рынку прамысловы тавар, то якія меры па ўздзёму сяла — чарговая ўтопія.

Сёння шмат размоў вядзецца пра формы гаспадарання. На каго ж нам належыць абавязкі па зямельнай рэформе, якая зараз праводзіцца: на калгасы або фермера? Рашэнне тут адназначнае: наша эканоміка павінна быць шматукладнай, але ў дадзенай сітуацыі нам неабходна трывала абавязкі менавіта на калгасы. Хоць няма прэрэканняў і робіцца ўсё, каб у дадатак да іх развіваліся і фермерскія гаспадаркі, але, зразумела, не такія, як у нас. Па-першае, яны дробныя, па-другое, дрэнна абсталяваныя, развіваюцца стыхійна, гэтым працэсам цяжка кіраваць. Тут патрэбна дакладная праграма Камітэта па зямельнай рэформе. Але ўсё роўна, рана ці позна, яны пачнуць аб'ядноўвацца ў кааперацыю для вырашэння нейкіх сваіх задач — агульных, гаспадарчых і прадпрыемальных. Вырашаючы гэтыя пытанні, думаецца, што на арганізацыю прыватных сялянскіх гаспадарак ва ўмовах сённяшняй галечы вёскі трэба глядзець рэальна. Яна звязана з каласальнымі затратамі, якія ў разліку на адзінку плошчы ў 2—3 разы вышэйшыя, чым у буйных сельскагаспадарчых прадпрыемствах. І спадзяюцца, што фермеры ў бліжэйшыя гады нас накормяць, — ілюзія!

Харчовы крызіс выкліканы не формамі гаспадарання, а разбалансаванай народнай гаспадаркі і разбурэннем фінансавай сістэмы. Думаецца, што выйсце з такога становішча трэба шукаць у навядзеным парадку ў галінах, якія абслугоўваюць сельскую гаспадарку, у працы нашых кадраў на сяле, магчыма, і ў рэфармаванні саміх калгасаў. Гаворачы пра прамысловасць рэспублікі, бачыцца, што яе неабходна максімальна сканцэнтравана на выпуску сродкаў вытворчасці для сяла. Трэба, каб калектывы, якія вырабляюць сельскагаспадарчую прадукцыю, былі гаспадарамі, а не віселі пастаянна на шыі ў дзяржавы. Бо гаспадар на зям-

лі не той, хто валодае зямлёй або сродкамі вытворчасці, і не той, хто палівае яе сваім потам, а той, хто распараджаецца прыбавачнай вартасцю, вырабленым прадуктам, таварам. Сёння гэта ніяк не калгас, не селянін і нават не фермер.

На нашым сумленні непрадуманая да канца лібералізацыя цэнаў, выкліканая інфляцыяй. Нельга дапусціць яшчэ і такой жа неабдуманай і паспешлівай прыватызацыі. Трэба знайсці комплекс фактараў пры вырашэнні ўсіх нашых гаспадарчых праблем. Сельскай гаспадарцы павінна быць прадастаўлена свабода ініцыятывы і дзейнасці, створана цвёрдая і дакладная прававая гарантыя гэтай ініцыятывы. Нельга дапусціць падрыву сельскай гаспадаркі непасільнымі павіннасцямі, якія прысутнічаюць зараз на кожным кроку. Як бы там ні было, але разбураць тое, што створана цаной неймаверных намаганняў і затрат, тое, што з'яўляецца амаль адзінай крыніцай паступлення харчовых тавараў ва ўмовах іх недахопу — маюцца на ўвазе калгасы і дзяржгасы,— злачынна. Уся сусветная практыка ідзе да буйной вытворчасці, да яе канцэнтрацыі, некаторыя ж нашы палітыкі раяць рабіць наадварот.

Мы павінны падтрымліваць усіх, хто дае прадукцыю. Наш прынцып: «не разбураючы — ствараць». Усё павінна быць накіравана на мадэрнізацыю, удасканаленне і стварэнне стабільнай высокаразвітой сельскай гаспадаркі з мэтай накарміць народ, апрацуць, умацаваць яго дабрабыт.